M.NIZANOVTIN' «MUVARAKSHINA» POVESTINDE OBRAZ JASAW TENDENCIYASI

G.Kenjebaeva

Ma'mleketimiz g'a'repsizlikke eriskennen son', ja'miyette jan'alanıwlar bolıwı menen bir qatarda, a'debiyatta jan'a zamang'a say tu'rde pikirlew de baslandı. Usıg'an sa'ykes tu'rde qaraqalpaq shayır ha'm yazıwshıları da sonsha jıldan berli ishinde saqlap kelgen ideyaların jarıqqa shıg'arıwg'a, ashıqtan-ashıq bayanlaw ha'm su'yretlew usılına o'tildi. A'sirese, burın lirika, poeziya menen ayrıqsha shug'ıllanıp, aytarlıqtay tabıslarg'a erisip ju'rgen M.Nizanov o'zinin' bir qansha shıg'armaları menen a'debiyatımızg'a bay miyras qaldırg'an yazıwshı boldı. Ol qaraqalpaq a'debiyatında shayır, prozaik sıpatında tanıldı. Onın' ko'rkem obrazlarg'a bay povestleri ko'psiligimizge tanıs bolıp o'z oqıwshılarına iye boldı.

M.Nizanov milliy prozamızg'a o'zinin' yumor-satiralıq gu'rrin'leri, povestleri menen o'tken a'sirdin' 80-jıllarının' ekinshi yarımında kirip keldi. Avtordın' jaqın jıllar ishinde oqıwshılarına usıng'an jan'a povestleri ha'zirgi da'wirdin' aktual problemaların ko'tergenligi ha'm onı sheber ashıp bere alg'anlıg'ı menen kitap qumarlardın' ju'reginin' to'rinen orın aldı. Sonlıqtan da, yazıwshının' ulıwma prozalık shıg'armaları haqqında K.Mambetov [2], K.Qurambaev [6.355-373], J.Esenov, Q.Orazımbetov [5] ha'm tag'ı basqa ilimpazlar o'z fikirlerin bildirdi. Onın' gu'rrin' ha'm povestleri ja'miyetshilik ta'repinen joqarı bahalandı.

Ilimpazlar P.Nurjanov ha'm M.Turdımuratovalardın' «Ha'zirgi qaraqalpaq povestin izertlewdin' ayırym ma'seleleri» dep atalg'an maqalasında ha'zirgi da'wirde o'zinin' ko'rkemlik qurılısında epikalıq ha'm dramalıq sıpatlardı ja'mlegen povestlerimiz de barshılık. Olar u'lken bir ko'rkemlik bag'darg'a aylanbaqta» dep yazadı [4]. Qaraqalpaq a'debiyatında bunday ko'rkemlik o'zgeshelikler, a'sirese, M.Nizanovtın' son'g'ı da'wirde doretilgen povestlerinde ko'birek ushırasadı.

G'a'repsizlik jıllarında a'debiyat ideyalık mazmunı jag'ınan milliy g'a'repsizlik ideyaları ruwxında jan'alanıwg'a qaray bag'ıt ala basladı. Ko'rkem a'debiyat, sonın' ishinde proza o'zinin' bas maqseti — el-jurt da'rti menen jasap atırg'an insannın' haqıyqıy obrazın jaratıwg'a kiristi. M.Nizanov o'zinin' usınday obrazdag'ı shıg'armaları menen ken' ja'miyetshilikke tanıldı. Onın' doretiwshiliginen orın alg'an «Aqshagu'l», «Ashıq bolmag'an kim bar?», «Xajwa kemesinde ekey» povestlerinde xayal-qızlardın' ishki psixologiyalıq keshirmeleri jarıtıp berilgen.

«Muvarakshina» povestindeki Galina obrazının' jaratılıwında da yazıwshının' ko'rkem obraz jaratıwdag'ı sheberligi ayqın ko'zge taslanadı. [3] Bul shıg'armadag'ı waqıyalar reallıqqa tiykarlandag'anlıg'ı sebepli ondag'ı avtordın' ko'rkem qıyalı en' baslı a'hmiyetke iye xa'deyse bolıp xızmet etken.

Ko'rkem toqıma turmıslıq fakt penen qosılg'an, u'ylesken waqıtta g'ana ulıwmalastırılg'an ko'rkem obraz ju'zege keledi. Ko'rkem fantaziya yazıwshının' turmısqa ishen' qarım-qatnası na'tiyjesinde payda boladı. Yazıwshı ko'rkem fantaziya ja'rdeminde konkret adamlarda bar bolg'an unamlı ha'm unamsız qa'siyetler ja'ne imkaniyatlardın' ele a'melge asırılmag'anların da qıyalıy a'melge asırıp su'yretleydi, turmıslıq faktti o'zinin' doretiwshilik maqsetine mu'wapıq ra'yishte rajawlandırıp, o'zgertirip ko'rsetedi.

Ha'zirgi zaman qaharmanlarının' obrazın doretiwdeki yazıwshının' sheberligine, fakt ha'm fantaziya arasındag'ı qatnas ma'selesine arnalg'an ilimiy miynetlerdi qaraqalpaq a'debiyattanıw iliminen ko'plep ushıratıwg'a boladı. Al, yazıwshı M.Nizanovtın' «Muvarakshina» povestinde bolsa avtor obrazı baslı orıng'a shıqqan. Shıg'armada Qon'ırat rayonına shetki awıllıq mektebine tatar mug'alliminin' kelip

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ag'artıwshılıq penen shug'ıllang'anı haqqında yazılgan. Turmıs shınlıg'ı menen avtor fantaziyası ma'selesin yazıwshı shıg'armasında qarastırg'anımızda, biz shıg'armada usı janrdın' talabına mu'wapıq, ko'birek, ko'rkem fantaziya g'a tiykarlandag'anlıg'ın bayqadıq.

Ko'rkem shınlıq tiykarı - turmıs shınlıg'ı. Biraq, onın' da'l o'zi bola almaydı. Eger de onın' ko'shirmesi bolg'anda, og'an za'ru'rlik te kelip shıqpas edi. Demek, onda ol turmıs shınlıg'ının' saralang'an ja'ne teren' analizlengen haqıyqatlıq qa'siyetin jog'altqan forması. O'mir shınlıg'ı tiykarında ko'rkem shınlıq jaratqanda prototip ayrıqsha rol atqaradı.

Yazıwshı M.Nizanov «Muvarakshina» shıg'armasında faktlerge tiykarlandag'an xalda ko'rkem obrazdı ashadı. Mysalı, sol waqıyanın' gu'yası bolg'an adamlar menen sa'wbetlesedi, ushırasadı. Yazıwshının' povestinde o'zinin' turmıs jag'dayı menen qatnaslı ma'selelerdi ko'rsetiw ushın, sol na'rsenin' tu'p tiykarına ko'z ju'yırtadı. Yazıwshı sol da'wirdeki G'afifabanudan ta'lim alg'an oqıwshılarının' onı esleyu'i menen jurnal-gazetalarda berilgen maqalalar tiykarında qanday ilim-bilimge janı qumar insan bolg'anın ko'rsetken.

Qaraqalpaq a'debiyatında «Mug'allimge raxmet», «Eski mektepte» povestlerinde mug'allim obrazının' doretiliwi bul tendenciyanın' dawamshısı ha'm o'zgeshe ko'rkem obraz doretken yazıwshı M.Nizanovtın' «Muvarakshina» povestindeki Qon'ıratta oqıtıwshı bolg'an, tatar qızı G'afifabanu yagnıy Galina Kayumovna obrazı bolıp hesaplanadı.

Joqarıdag'ı povestlerdegi obrazlar sıyaklı Galina da mug'allim bolıp isleydi, sonın' menen birge bul obraz arqalı ustazdın' ullılıg'ı, xalqlar arasındag'ı tatıwlıq su'yretlenedi.

M.Nizanovtın' «Muvarakshina» povestindeki Galina obrazı prototip obraz bolıp, onda o'zge yurtlardan «Edige» da'stanın esitiwge dilgir bolg'an rus tili mug'allimi, jas tatar qızının' qaraqalpaq balalarına bilim beriw sindirilgen. Aytıp beriwshi obrazı hesaplang'an G'ayrattın' apası Nag'ıyma obrazı arqalı yazıwshı sheber su'yretleydi. Shıg'armada Galina obrazı portretlik su'yretlewler menen berilgen. «Qızdın' uyalg'anınan eki beti qıp-qızıl bolıp a'ste basın iyzedi. ... - Salamatsızlar ma? –dedi Muvarakshina jip-jin'ishke dawıs penen. Onın' o'zi qanday na'zik bolsa so'zi de sonday na'zik eken» [3: 30].

Juwıqlap aytqanda, qaraqalpaq a'debiyatında ko'plegen yazıwshılardın' doretpelerinde doretilgen mug'allim obrazlarının' ishinde o'zgeshe prototip obraz hesaplang'an «Muvarakshina» povestindeki G'afifabanu Kayumovna obrazının' jaratılıwı qaraqalpaq xalqındag'ı oqıwshılar ushın tatar mug'allimine sonın' menen tatar xalqına bolg'an su'yispenshilik muxabbatın oyatarı so'zsiz.

Paydalanılg'an a'debiyatlar

1. Esenov J. Talanttın' geypara sırları // «Qaraqalpaqstan jasları», 2-iyun, 2011.
2. Mambetov K. G'a'repsizlik da'wirindeki qaraqalpaq a'debiyatı ha'm onın' geypara ma'seleleri // «Erkin Qaraqalpaqstan» gazetası, 16-yanvar, 2001.
3. Nizanov M. Muvarakshina. No'kis, «Bilim», 2021.
4. Nurjanov P., Turdımuratova M. Ha'zirgi qaraqalpaq povestin izertlewdin' ayırım ma'seleleri // «Ustaz» gazetası, 4-dekabr, 2003.
5. Orazımbetov Q. Insannın' ruwxıy keshirmeleri yamasa yazıwshı doretiwshiligine shtrixlar // «Erkin Qaraqalpaqstan» gazetası, 14-may, 2011.
6. Qurambaev K. Qaraqalpoq satirasining dargalari-K.Quramboev. Adabiy jarayon. Toshkent, 2009.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.